

Výsledky archeologického výskumu v slovenskej časti Pienin

The results of archaeological excavations in the Slovak part of Pieniny

DUŠAN ČAPLOVIČ, AÚ SAV, Nitra

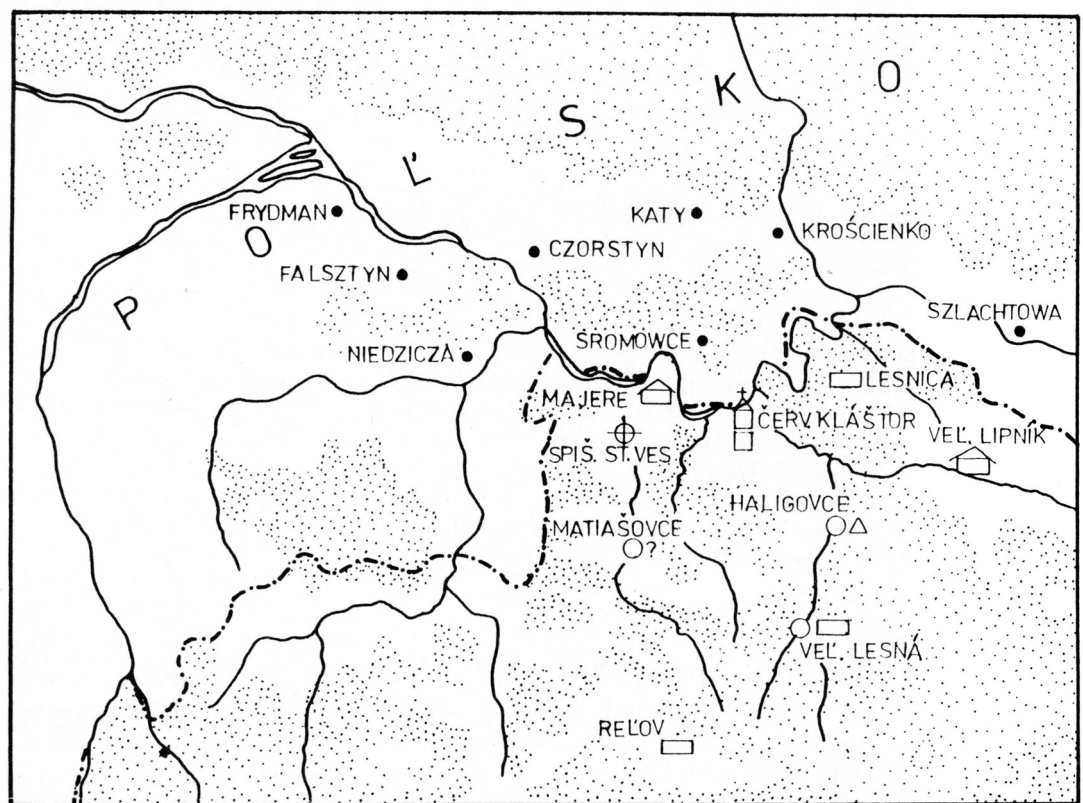
Abstract. In the short article an oldest settlement development of neighbouring regions of the Slovak part of Pieniny is summarized (the palaeolithic and medieval settlement of Aksamitka cave in a cadastre of Haligovce; the Late Bronze Age settlement in Červený Kláštor – river Dunajec penetration; medieval Carthusian and modern Camaldulose monastery; medieval settlement – deserted villages in Haligovce and Veľká Lesná cadastres and modern glass works in those of Lesnica, Veľká Lesná and Relov as well as other objects without more precise specification in Veľký Lipník and Majere).

Doterajšie poznatky o pravekom, včasno-historickom a stre dovekom osídlení slovenskej časti Pienin a Zamaguria sa opierajú predovšetkým o staršie archeologické terénne aktivity a pozorovania (Badányi 1874; Vértes 1954; Polla 1963), zamerané na paleolitické osídlenie a obdobie vrcholného stredoveku. Na škodu veci slovenská archeológia v minulých rokoch nevenovala dostatočnú pozornosť severnejšie položeným oblastiam regiónu východného Slovenska (bývalého Východoslovenského kraja). O tom, že osídlenie týchto oblastí je chronologicky, kultúrne a územne oveľa bohatšie, svedčia výsledky spoločného bádania poľsko-slovenskej archeologickej expedície (od roku 1992) v severných oblastiach Slovenska, najmä v okresoch Bardejov, Svidník a Humenné, ako aj najnovšie terénne aktivity a výsledky archeologického prieskumu P. Rotha a G. Lukáča (Lukáč, Roth 1992: s. 71; Roth, Lukáč 1992).

V Zamagurí a teda aj v časti slovenských Pienin sa v minulých rokoch, najmä v poslednom tridsaťročí (1963–1993) uskutočnili rozsahom aj ojedinele väčšie výskumy. Bol to pre dovšetkým výskum v jaskyni Aksamitka v Haligovciach,

ktorý viedol B. Polla (1963), zameraný na zachytenie dôkazov stredovekého “sezónneho” osídlenia z obdobia bratríckych bojov v Uhorsku, pod vedením Petra Aksamita v priebehu polovice 15. storočia. V poslednom období sa uskutočnili prieskumy jaskyne v súvislosti s presnejším datovaním jej osídlenia, najmä vo vzťahu k stredovekému kartuziánskému Červenému kláštoru a k hradisku na Virkolačke vo Veľkom Lipníku (Lukáč, Roth 1992: s. 71; Roth 1992). Starším výsledkom výskumu paleolitického osídlenia tejto jaskyne (Badányi 1874; Vértes 1954) sa bude venovať vo svojom príspevku J. Bárta. Druhý výskum, ktorý nebol doteraz publikovaný a bol zameraný na poznanie sklárskej huty z poststredovekého-postmedievalného obdobia v katastri obce Veľká Lesná (Richvald) viedol R. M. Kovalčík (pozri archív Podtatranského múzea v Poprade). Napokon rozsahom najväčší výskum sa realizoval v rokoch 1968–1970 v areáli Červeného kláštoru v katastri obce Červený Kláštor, okr. Poprad, pod vedením autora tohto príspevku. Zamerail sa na presnejšie zachytenie stavebného vývoja kartuziánskeho a kamaldulského kláštoru, prípadne podchytenie

LOKALITY ZISTENÉ ARCHEOLOGICKÝM PRIESKUMOM A VÝSKUMOM

⊕ stredisková obec

△ staršia doba kamenná

□ doba bronzová

○ zaniknuté stredoveké dediny
(osady)

⊕ kláštor

⌂ zaniknuté majere

▭ zaniknuté sklárske huty

predkartuziánskych dejín osídlenia (Kútnik 1966) tejto stredovekej cirkevnej inštitúcie a Národnej kultúrnej pamiatky Slovenskej republiky od roku 1968. Podarilo sa rozpoznať predovšetkým dve stavebné fázy kartuziánskeho kláštora a to z obdobia 14.-prvej polovice 16. storočia a najmladšiu stavebnú fázu kláštora kamaldulov z 18. storočia vrátane pamiatok stredovekej a novovekej materiálnej kultúry (Čaplovič 1970, 1971, 1974, 1977). V areáli kláštora nebolo zistené staršie osídlenie siahajúce pred 14. storočie. Nepotvrdila

sa spomínaná hypotéza J. Kútnika (1966) a nesprávne prebratý údaj o povel'komoravskom osídlení J. Beňkom (1985: s. 142, pozn. č. 3). Nad'alej však – z hľadiska širšieho regiónu – ostáva otázkou, či kláštor pochádza resp. nadväzuje na staršie tradície predpokladaného eremitského kláštora sv. Antona. Pre ďalšie bádanie a riešenie tohto hypotetického problému by mohol veľ'mi pomôcť výskum polohy na zalesnenom kopci západne od kláštorného objektu. V tejto polohe bola zistená stavebná aktivita,

konkrétne výstavba stredovekej studne. Výsledky doterajšieho výskumu však dovol'ujú uvažovať aj o miestnej hrnčiarskej a sklárskej výrobe, a to nielen v 15. storočí, ale aj neskôr v priebehu 17.-18. storočia, v polohách "Huty" v Pieninách a to v chotároch obce Lesnica, Vel'ká Lesná a v Rel'ove.

Okrem týchto rozsiahlejších terénnych aktivít je žiaduce uviesť zistenie pravekého osídlenia z mladšej doby bronzovej v katastri obce Červený Kláštor (Budinský-Krička 1976: s. 47). Nálezy zlomkov tenkostennej keramiky boli získané z výkopu 6. vrstvy previsu v polohe Svinská ulina a to v priebehu výskumných akcií XI. tábora ochrancov prírody v prielome Dunajca. Ďalšie naše poznatky sa viažu opäť k stredovekému osídleniu týchto oblastí. Zaniknutú osadu Svätý Peter, spomínanú v listinách z rokov 1323 a 1330 (Beňko 1985: s. 169) lokalizujeme na základe rozsahu menšieho zist'ovacieho archeologického výskumu do polohy "Na mogily" v katastri obce Haligovce. Radíme k nej zistené kamenné podmurvky obydľí a hospodárskych budov s keramikou datovanou do 14.-15. storočia. V písomných prameňoch uvádzaná zaniknutá stredoveká dedina Svätá Margita (Beňko 1985: s. 169) bola lokalizovaná do katastra obce Vel'ká Lesná (Richvald). Pri prieskume doliny Lesnianskeho potoka v polohe "Margoričani" sa zistili za niknuté obydľia (nad ľavým korytom potoka) s nálezmi keramiky z 13.-15. storočia (Javorský 1985: s. 115). V priebehu systematického prieskumu boli zistené aj mladšie, už novoveké objekty v katastroch obce Vel'ký Lipník a to v polohe "Majere" a v katastri obce Majere (Vyšné Šváby) v polohe "Majerisko" (Javorský 1985).

Záverom si dovoľíme konštatovať, že doterajšie výsledky archeologického prieskumu a výskumu v slovenskej časti Pienin a pril'ahlých oblastí Zamaguria dokazujú, že tento región – aj vo vzťahu k pol'skej časti Pienin (Čaplovič 1988) – zohrával dôležitú úlohu v kontaktných zónach najstaršieho praveku (paleolitu), ako aj vrcholného a neskorého stredoveku. Prehĺbenie poznatkov o osídlení v mladších obdobiach praveku a vo včasnohistorickom období si vyžaduje rozsiahlejší, tematicky zameraný, regionálny prieskum a ďalej náležitý, rozsahom nevel'ký zist'ovací archeologický výskum.

LITERATÚRA

- Badányi M. 1874. A Haligóci barlangról. *Archeologiai Értesítő*.
- Beňko J. 1985. Osídlenie severného Slovenska. Košice.
- Budinský-Krička V. 1976. Archeologické prieskumy a nálezy na východnom Slovensku v roku 1975. (In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku ďalej AVANS) v roku 1975.) — Nitra, s. 46–54.
- Čaplovič D. 1970. Historicko-archeologický výskum v Červenom Kláštore, okres Poprad. — *Múzeum* 1: 37–40.
- Čaplovič D. 1971. Stredoveká keramika z Červeného Kláštora. (In: *Východoslovenský pravek* 2.) — Košice, s. 267–291.
- Čaplovič D. 1974. Správa o historicko-archeologických výskumoch archeologického oddelenia Východoslovenského múzea v rokoch 1968–1972. — *Historica Carpatica* 5: 163–172.
- Čaplovič D. 1977. Príspevok k dejinám Červeného Kláštora. — *Historica Carpatica* 8: 155–191.
- Čaplovič D. 1988. Archeologický prieskum a výskum Zamaguria. (In: *Spišská Stará Ves a Zamagurie*.) — Košice-Spišská Stará Ves, s. 25–29.
- Javorský F. 1985. Záchranne výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš AÚ SAV. (In: AVANS v roku 1984.) — Nitra, s. 110–125.
- Kúttnik J. 1966. K predkartuziánskym dejinám Červeného Kláštora pri Dunajci. — *Nové obzory* 8: 176–194.
- Lukáč G., Roth P. 1992. Prieskumy na Spiši a v severnom Šariši. (In: AVANS v roku 1990.) — Nitra, s. 70–71.
- Polla B. 1963. Historicko-archeologický výskum Aksamitky. — *Podtatranské noviny*, 17.08.1963.
- Roth P. 1992. Výskum hradiška vo Vel'kom Lipníku. (In: AVANS v roku 1991.) — Nitra, s. 104–105.
- Roth P., Lukáč G. 1992. Prieskum údolia rieky Poprad. (In: AVANS v roku 1991.) — Nitra, s. 107–108.
- Vértes L. 1954. První paleolitické nástroje o oblasti Karpat. — *Anthropozoikum* 4: 7–18.

STRESZCZENIE

Wyniki archeologicznych badań w słowackiej części Pienin

Dotychczasowe rozpoznanie prehistorycznego i wczesnośredniowiecznego osadnictwa słowackiej części Pienin i Zamagurza bazuje głównie na dawnych pracach terenowych, skoncentrowanych na osadnictwie paleolitycznym i późnośredniowiecznym. W ostatnim trzydziestolecu dochodziło to sporadycznie do akcji wykopaliskowych.

Jedna z nich, w Jaskini Aksamitka, nastawiona była na uchwycenie śladów wymienionych w źródłach osadnictwa z XV wieku. Inna służyła rozpoznaniu huty szkła z przełomu średniowiecza i okresu nowożytnego w miejscowości Vel'ka Lesná. Prace na większą skalę przeprowadzono w latach 1968–70 w miejscowości Červený Kláštor, których celem było sprecyzowanie rozwoju tutej-

szego Klasztoru Kartuzów i Kamedułów, zwłaszcza zaś uchwycenie przedkartuzjańskich relikwów osadnictwa.

Oprócz tych przedsięwzięć badawczych wspomnieć należy o odkryciu ceramiki z późnej epoki brązu (Červený Kláštor) i serii punktów osadniczych ze średniowiecza, rozrzuconych w dolinie potoku Vel'ký Lipník.